

статистической, экономической, грантовой, культурной и др.) информации для координации действий всех субъектов, причастных к преодолению проблем внутренне перемещенных лиц.

Ключевые слова: миграция, внутренне перемещенные лица, государство, социальная политика, социальная среда, культурная реинтеграция, социально-педагогическая работа, гражданское общество, общественное объединение.

KARPOVA IRYNA, YEVDOKIMENKO RAISA. *Problems of internally displaced people in Ukraine as an object of social policy of the state and civil society.*

This article highlights one of the most urgent and acute problems for today's Ukraine, that is an issue of internally displaced people. The authors have studied normative legal acts of Ukraine related to resolution of problems actual for a certain category of population. Available world and European experience of social protection to this category of population was analyzed, as well as an attempt was undertaken to make analysis of interaction required between the state and civil society in their effort to successfully resolve social challenges encountered by the country as well as by an individual. It has been determined that one of the most important ways to resolve current issues unresolved yet in the area under research is through establishing Unified Informational Center at the Ministry of Social Policy of Ukraine intended to accumulate all information (academic, legal, statistic, economic, grant, cultural, other) to coordinate actions of all subjects engaged in resolution of problems of internally displaced people.

Key words: migration, internally displaced people, state, social policy, social environment, cultural reintegration, social and pedagogic work, civil society, public association.

УДК 316. 612 – 053.81

Кулінченко О .С.

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті здійснено обґрунтування підходів до визначення сутності понять «активність», «соціальна активність», «формування соціальної активності» з філософської, психологічної і педагогічної позиції. Соціальну активність представлено як процес здійснення усвідомленої, інтенсивної практичної діяльності спрямованої на перетворення себе і соціуму згідно з завданнями суспільного розвитку. Визначено складові поняття «соціальна активність»: прагнення та внутрішня готовність особистості до активних соціально спрямованих дій, суспільно-цінні мотиви; соціально-значуща діяльність на засадах суб'єктності та самоуправління. Встановлено зв'язки між соціальною активністю та особистісним становленням молоді: набуття ознак соціальної

зрілості, необхідних професійних та особистісних якостей; засвоєння соціального досвіду та участь в суспільно значущій діяльності.

Ключові слова: активність, соціальна активність, формування соціальної активності, особистісне становлення.

В умовах, коли самоврядність визначена як головний інструмент самоорганізації суспільного життя актуалізується проблема пошуку та виявлення тих факторів і умов, які дозволяють обґрунтувати зміст, форми та методи розвитку соціальної активності молоді, зокрема в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Ідея розвитку активності особистості простежуються у працях таких відомих психологів, як І. Бех, Л. Виготський, Л. Божович, В. Зінченко, С. Рубінштейн та ін.. Характеристика структури соціальної активності дозволила визначити цей феномен предметом самостійного дослідження О. Валуйського. Н. Венедиктова, Я. Левченко, А. Норець, В. Радула та ін.

Проблема розвитку соціальної активності молоді відображена в різних аспектах: формування політичної, правової та громадянської активності (О. Бабенко, І. Василенко, Н. Галустян, О. Матвієнко, О. Невмержицька, В. Осташова, А. Рогоза та ін.); соціальної активності студентської молоді (Т. Баландіна, П. Кравчук, Б. Мар'єнко, М. Матвієнко, В. Макляк, П. Плотников, С. Постанова, І. Степаненко, О. Сусська та ін.); реалізація змісту та форм студентського самоврядування (Т. Бадзян, Л. Банкурова, Т. Бондар, А. Давидова, Н. Помелова, І. Тимрманіс та ін).

Привертають увагу дисертаційні дослідження, у яких розкриваються соціально-педагогічні умови формування у молоді в умовах вищих навчальних закладів ряду особистісних якостей (І. Аносов, О. Бабенко, З. Бондаренко, С. Жарая, А. Камалетдінова, О. Киричук, О. Стулак та ін.).

Окремі дисертаційні дослідження (Я. Довгополова, Н. Забабуріна, І. Карпова, В. Косовець, В. Мордкович, Р. Сопівник та ін.) переконливо розкривають можливості розвитку особистісних якостей соціально активної особистості засобами соціально-педагогічної роботи.

У теорії та практиці соціальної педагогіки різні аспекти формування соціальної активності студентської молоді представлено в дисертаційних дослідженнях Т. Лях, Н. Грищенко, О. Севасьянової, Н. Сівак, С. Шашенко та ін.

Недостатньо висвітленими лишаються взаємозв'язки соціальної активності з процесом особистісного становлення молоді людини.

Тому *метою статті* є обґрунтування підходів до феномену соціальної активності особистості як чинника соціального та особистісного становлення молоді.

Вивчення науково-теоретичних основ і підходів до розкриття процесів формування соціальної активності має певну історію і розкривається з позиції різних наук. Виходячи із багатогранності означеної проблеми, вона привертала увагу багатьох учених, у першу чергу, філософів. Так, наприклад, Сократ стверджував, що головною потребою людини є потреба у самовдосконаленні, підкреслюючи залежність долі людини від її активності і продуктивності роботи

над собою. Цю ідею продовжив німецький філософ І. Кант, який особливу увагу звертав на самоцінність людини, самовдосконалення, саморозвиток [5]. Аналізуючи з філософських позицій розвиток і становлення особистості, М. Бердяєв дійшов висновку, що внутрішні пориви людини до самоствердження є її духовним зростанням [1]. Це дозволяє сказати, що активність особистості – є своєрідною рушійною силою в досягненні визначених цілей. Водночас активність людини – це важлива життєва передумова, оскільки, вона має свою якісну відмінність, яка характеризує спрямованість на пристосування умов до її потреб.

У філософських, соціологічних і психолого-педагогічних дослідженнях, що вивчають проблеми, які впливають на людину, доводиться незаперечність зв'язку активності людини з її інтересами, оскільки саме інтерес передбачає усвідомлення, вибір певних умов, їх корекцію, засвоєння і прийняття адекватних рішень. Зокрема, на думку Т. Мальковської «зв'язок інтересу з дією діалектичний: людина змінює свої погляди і прагнення у процесі перетворюючих дій. Інтерес до власного перетворення, відповідно до ідеалу, впливає з реальних умов життя, а не як результат умовиводів чи декларованих ознак» [6, с. 9].

У психології широкого розповсюдження набув підхід до вивчення такої характеристики соціальної активності, як суб'єктність. Встановлено, що активність проявляється в діях суб'єкта, в яких він робить реальний вибір, у соціальній значущості якого він переконаний. Виступаючи суб'єктом, молода людина пізнає світ, самого себе, тому його активність постійно пов'язана з становленням суб'єктності і є якісним показником даного процесу. Як доводить Т. Бутківська, поняття «суб'єктність особистості» відображає її здатність самостійно моделювати своє життя, реалізувати, всі види специфічної людської активності – творчої, вільної, моральної» [2, с. 98-106].

Поняття «активність», «активний» пов'язаний з проявом життєдіяльності організму. Як зазначає С. Гончаренко, активність, – це «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. Активність особистості проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика активності особистості – це активна життєва позиція людини, яка проявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність» [4, с. 21].

У педагогічній науці поняття «активність» найчастіше пов'язують з виховно-освітнім процесом, ототожнюючи з поняттям «діяльність» (активна і пасивна діяльність). Активність також розглядається як неодмінна умова розвитку і саморозвитку здібностей і дарувань молодого людини, досягнення успіху, вказується взаємозв'язок активності особи і практики морального виховання.

Психологи прагнули обґрунтувати активність, виходячи із її різноаспектних проявів. Зокрема, К. Роджерс підкреслює, що активність – це «власна динаміка особистості як джерело перетворень, підтримки її життєво значущих зв'язків з навколишнім світом. Активність спрямована на саморозвиток особистості і на її діяльність, яка виступає як сфера самопрояву людини» [9, с. 74].

На нашу думку, вирішити окреслені проблемні завдання можна за умови, якщо ми будемо розглядати активність як рух вперед, притаманний для діяльності.

У зв'язку з розвитком демократичних процесів в Україні, зростанням ролі особистості, як активного суб'єкта життєдіяльності, особливого значення набуває феномен соціальної активності особистості, зокрема студентської молоді. Безперечно, реальні прояви соціальної активності досить різноманітні: це винахідництво і практичні поради та моральна підтримка, це і конструктивні пропозиції щодо позитивної зміни в складній ситуації, це і дії на зміну найближчого соціуму тощо. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання виявлення концептуального підходу до визначення поняття «соціальна активність».

Соціальна активність визначається більшістю дослідників перш за все як діяльність, яка передбачає соціальні, вольові зусилля особистості, спрямовані на оволодіння зовнішніми обставинами. Так, А. Маслоу зазначає, що соціальна активність як актуальна потреба реалізується в певній системі цільових установок, мотивів, що відображають інтереси особистості [7]. Інше бачення соціальної активності простежується у Е. Шакірової, яка підкреслює, що соціальна активність студентів слід розглядати як якість особистості, яка є системою знань, оціночних суджень, світоглядних установок, вчинків, орієнтованих на прояв самостійності і ініціативи; на взаємодію з соціальним середовищем і на його перетворення завдяки різним видам діяльності [10].

Деякі науковці (Н. Венедиктова, А. Мудрик, Л. Рубашевська, В. Циба та ін.) визначають соціальну активність як діяльність, спрямовану на створення матеріальних і духовних цінностей, що сприяють досягненню політичних, економічних та інших цілей, поставлених перед суспільством. Таким чином, автори включають у дане поняття сукупність всіх зв'язків людини з соціальним середовищем. І залежно від того, як проявляється в діяльності соціальна сутність людини, визначається рівень соціальної активності людини.

У нашому дослідженні ми спираємося на підходи В. Панка щодо виявлення структури соціальної активності: перший блок – це стійке особистісне утворення, яке характеризує людину як соціальну істоту: активна взаємодія з навколишнім світом, спрямованість особистості, світогляд людини як система знань і переконань та життєва позиція. Другий блок структури соціальної активності особистості – це сам процес соціальної діяльності: інтенсивність, якість, новизна, креативність, успіх, змістовий аспект. До третього блоку вчені відносять умови і фактори ситуації, в якій діє індивід [8].

Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що соціальна активність – це складна структура: вона характеризується потребою особистості до дії, реалізується в соціально-значущій діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально-ціннісні вчинки і поведінка; інтересами, що відображають особистісні утворення, які інтегрують раціональне й емоційне начало і які визначають спрямованість людини на предмети і явища дійсності, а також мотивами її дій.

Дослідження сутнісної характеристики поняття *соціальна активність* дозволило визначити її як стійку інтеграційну якість особистості, формування якої відбувається в процесі взаємодії особистості з соціальним середовищем в соціальній діяльності, шляхом засвоєння і реалізації на практиці соціального досвіду.

У свою чергу, формування соціальної активності в юності виступає умовою і результатом успішного формування соціальної зрілості, набуттям необхідних якостей, за допомогою засвоєння соціального досвіду. Важливою особливістю цього віку є становлення активної життєвої позиції молоді, яка дозволяє досягти успіху, як в особово-орієнтованій, так і в професійній діяльності, ставши корисною для суспільства людиною, усвідомивши соціальну значущість професії, проявляючи відповідальність і соціальну активність. Особливу увагу при цьому слід приділити розвитку мотиваційної сфери молодих людей. Для студентів системи вищої освіти таким педагогічним фактором виступають освітня установа в якій протікають освітні і виховні процеси, соціум, оточення особи, умови сімейного виховання тощо.

Формуванню якостей, що характеризують особу як соціально активну, в умовах вищого навчального закладу, сприяє: досягнення рівня розвитку когнітивних процесів, що забезпечують готовність до виконання учбово-професійної діяльності, усвідомлення рівня освоєння соціального досвіду; здатність управляти емоційним станом, висока вибірковість юнацьких емоцій, їх залежність від чинників середовища, а також вплив оцінки і самооцінки на власну поведінку; врахування віку і соціальних умов, які найбільш активно сприяють перетворенню інтересів особи на чинник дії, пізнання, цілепокладання і перетворення дійсності, що зрештою дозволяє розвивати «смак» до соціальної діяльності; включення у навчально-професійну діяльність, що викликає активний процес становлення тих практичних умінь і навичок, які в майбутньому можуть знадобитися для вдосконалення професійних здібностей; включення особи в широкі багатосторонні зв'язки з суспільством: самореалізація в колективі, освоєння різноманітних соціальних ролей; ускладнення сфери спілкування, ріст потреби у визнанні і схваленні з боку однолітків.

Соціальна активність особистості в будь-якій сфері соціальної діяльності спирається, як правило, на самопізнання, в результаті чого у людини утворюється певна «само модель», тобто узагальнене, концентроване подання її про самого себе, про своє «я». Важливим (і поки ще недостатньо реалізованим) завданням виховання особистості є формування у неї навичок і вміння правильно, реалістично, адекватно, самокритично оцінювати себе, визначати свою «само модель», що може бути одним із найістотніших передбачень і передумов самореалізації та само актуалізації соціально значущих якостей особистості.

Ми виходили з розуміння процесу особистісного становлення, запропонованого Р. Вайнолою, яка вважає, що особистісний розвиток - це процес розгортання людського в людині, явище, що стосується цілісної зміни особистості, а не покращення окремих її властивостей і здібностей, та незмінно пов'язується з актуалізацією позитивних сил зростання особистості, її творчого потенціалу, духовно-моральним удосконаленням людини [3].

Це надало нам можливість розглядати соціальну активність молодих людей слід розглядати в співвідношенні з особистісним становленням та розвитком. Розвиток і формування соціальної активності відбувається в різноманітній інтеграційній, суспільно значущій діяльності, в результаті якої забезпечується глибокий і багатогранний саморозвиток особи. В умовах вищої школи таким видом є позанавчальна діяльність, яка здатна забезпечити позитивну динаміку особистості, сприяє вибору адекватних цілей і орієнтирів, творчому ставленню до виконуваних справ, що оточують, і до себе, а також допомагає подоланню невдач і помилок. У зв'язку з цим виникає необхідність розкриття соціально-педагогічного потенціалу позанавчальної діяльності для організації цілеспрямованого процесу формування соціальної активності студентів.

Отже, ми будемо базуватися на розумінні *соціальної активності* як інтеграційної властивості особистості, що характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій, визначається суспільно-цінними мотивами, реалізується в ініціативній, творчій соціально-значущій діяльності на засадах суб'єктності та самоуправління.

Формування соціальної активності молоді ми розглядатимемо як умову і результат динамічного процесу поступового набуття ознак соціальної зрілості, необхідних професійних та особистісних якостей за допомогою засвоєння соціального досвіду та участі в суспільно значущій діяльності в соціальному середовищі.

Таким чином, в змісті даної статті ми розглянули сутність понять «активність», «соціальна активність», «формування соціальної активності» з філософської, психологічної і педагогічної позиції, що дозволяє нам стверджувати: соціальну активність можна розуміти як складний стан і одночасно властивість особистості, які проявляються у процесі здійснення усвідомленої, інтенсивної самоорієнтованої внутрішньої і зовнішньої практичної діяльності спрямованої на перетворення себе і соціуму згідно з завданнями суспільного розвитку. При цьому соціальна активність виступає чинником особистісного становлення молоді людини.

До *перспективних напрямків* наших досліджень належать: визначення особливостей формування соціальної активності студентів різних спеціальностей; виявлення впливу участі студентів в діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу як чиннику оптимізації їхньої професійної підготовки.

Використана література:

1. Бердяев Н.А. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М.: Книга, 1991. – 397 с.
2. Бутківська Т.В. Цінності в контексті соціокультурної освіти // Педагогіка і психологія. – 1995. – №3. – С.98-106.
3. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія. // за редакцією С.О.Сисоєвої. – Запоріжжя: ХНРБЦ, 2008. – 460 с.

4. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 519 с.
5. Кант И. Лекции по этике: пер. с нем. А.К. Судаковин. – М.: Республика, 2005. – 430 с.
6. Мальковская Т.Н. Социальная активность старшеклассников - М.: Педагогика, 1988. – 142 с.
7. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. – СПб Питер, 2005. – 352 с.
8. Панок В.Г. Психологія життєвого шляху особистості: моногр. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 277 с.
9. Роджерс К.Г. Творчество как усиление к себе // Вопросы психологи. – 1990 – №1. – С.164 -168.
10. Шакирова Э.Ф. Формирование социальной активности студентов педагогического колледжа во внеучебной деятельности: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Шакирова Эльза Фидаевна; [Моск. гор. психол.-пед. ун-т]. – М., 2010. – 197 с.

КУЛИНЧЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ. Социальная активность молодежи как фактор личностного становления.

В статье осуществлено обоснование подходов к определению сущности понятий «активность», «социальная активность», «формирование социальной активности» с философской, психологической и педагогической позиции. Социальная активность представлена как процесс осуществления осознанной, интенсивной практической деятельности, направленной на преобразование себя и социума в соответствии с задачами общественного развития. Определены составляющие понятия «социальная активность»: стремление и внутренняя готовность личности к активным, социально направленным действиям, общественно-ценные мотивы; социально-значимая деятельность на принципах субъектности и самоуправления. Установлены связи между социальной активностью и личностным становлением молодежи: приобретение признаков социальной зрелости, необходимых профессиональных и личностных качеств; усвоение социального опыта и участие в общественно значимой деятельности.

Ключевые слова: активность, социальная активность, формирование социальной активности, личностное становление.

KULINCHENKO OLEKSANDR. Social activity of youth as a factor in personal development.

The article presents the justification of some approaches to determination of essence of concepts «activity», «social activity», «the formation of social activity» from a philosophical, psychological and pedagogical positions. Social activity is presented as the implementation of deliberate, intense practice, aimed at transforming oneself and society in accordance with the objectives of social development. Identifies the components of the concept of «social activity»: the desire and the internal readiness of the individual to an active, socially-oriented actions, public-a valuable explanation; socially important activities on the principles of subjectivity and self-government. Links

between social activity and personality formation of young people: the acquisition of the signs of social maturity, required professional and personal qualities; the assimilation of social experience and participation in socially significant activities.

Keywords: activity, social activity, the formation of social activity, personal development.

УДК 378.091.03/01– 058.85

Міхеєва О. Ю.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ

В статті охарактеризовані поняття соціальної підтримки та визначено основні її види, представлено основні форми та методи соціальної підтримки сімей. Дана характеристика видів соціальної підтримки сімей, детально описано матеріальну, психологічну, педагогічну та правову підтримку сімей. Визначено державну соціальну підтримку згідно із законодавством України, що надається сім'ям. Охарактеризовано особливості надання всіх видів соціальної підтримки сімей в Україні. Описано та визначено основні напрями соціальної підтримки сімей, охарактеризовано соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальні послуги, які використовують соціальні інститути при роботі з сім'ями.

Ключові слова: соціальна підтримка, види підтримки сімей, соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальні послуги сім'ям.

Підтримка інституту сім'ї є завданням реалізації державної сімейної політики. Державна сімейна політика, як складова частина соціальної політики України, є цілісною системою принципів, оцінок і заходів організаційного, економічного, правового, наукового, інформаційного, пропагандистського і кадрового характеру, спрямованих на поліпшення умов і підвищення якості життя родини. Основною метою державної сімейної політики є забезпечення державою необхідних умов для реалізації сім'єю її функцій і підвищенні якості життя родини.

Функціонування сім'ї як соціального інституту, наслідки сімейного неблагополуччя є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Вивченню сім'ї як соціального інституту і малої групи присвячені роботи А.І. Антонова, М.С. Мацковського, В.М. Медкова, А.Г. Харчева та ін. Форми та методи соціальної роботи з сім'ями стали предметом дослідження українських науковців: І.Д. Звереві, О.В. Безпалько, С.Я. Харченка, А.Й. Капської, І.М. Трубавіної, Т.В. Семигіної та інших. Проблеми сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах охарактеризували: Г.В. Козубовська, В.Ю. Керецман, Г.В. Товканець, М.Г. Соляник, А.В. Черникова.

Мета статті: здійснити характеристику поняття «соціальна підтримка», розкрити види соціальної підтримки сімей.